

טומאת אהל; 'חבוט רמי' באוהלים ובסוכה

בראשונים בשם 'יש מי שאומר' א* - שאם העליונות רחבות יותר מטפח, גם הרווחים שבין התחתונות צריכים להיות גדולים בשיעור זה, אבל אם המירווח שלמטה קטן מהקורה שמעליה, אין אומרים 'חבוט'.

נמצאו שלש שיטות בתנאים הנצרכים לדין 'חבוט רמי'; לדברי הכל צריך שיהא רוחב טפח בעליון. לרש"י ותוס' די בכך. לריטב"א ור"ן צריך גם רוחב טפח ברווח שלמטה. וליש מי שאומר צריך שהרווח שלמטה לא יהא קטן מהקורה שלמעלה.

[פירוש האחרונים בדעת הרמב"ם; קושי הגר"ח]

וזה לשון הרמב"ם בדין זה (סוכה ה, כא): 'היה הסכך מדובלל, והוא הסכך שיהיה מקצתו למעלה ומקצתו למטה... אם היה ברוחב זה העולה טפח או יתר, אעפ"י שהוא גבוה יתר משלשה טפחים - רואין אותו כאילו ירד למטה ונגע בשפת זה היורד, והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד'. ופירש בכסף-משנה שנראה מהרמב"ם שנקט כדעה השלישית, שצריך שהרווח שלמטה יהא מכוון כנגד רוחב הקורה שלמעלה בדוקא ולא יעדיף העליון על התחתון. ובשו"ע (או"ח תרלא, ה) הביא לשון הרמב"ם. והרמ"א כתב שם כדברי הר"ן. ופירשו רעק"א והגר"א שהרמב"ם והשו"ע נקטו כדעת הי"א המובאת בריטב"א ואילו הרמ"א נקט כמסקנת הר"ן והריטב"א דסגי ברווח טפח ואין צריך שיהא כשיעור הקורה שלמעלה.

ב) ואולם הגר"ח כתב לנטות מהבנה זו ברמב"ם, וזאת על פי מה שהוכיח מכמה מקומות, שגם כאשר האהל העליון עודף על האויר שבין התחתונות אומרים בו 'חבוט רמי'. כן הביא מהמשנה באהל (יד, ה) דתנן שני זיזין היוצאים מקיר הבית חוצה, זה על גבי זה, אם העליון עודף בבליטתו על התחתון טפח, וטומאה תחת בליטת העליון - הכל טמא. והיינו טעמא, משום דאמרינן 'חבוט' להשפיל הזיז העליון כאילו הוא אהל אחד עם התחתון. הרי להדיא שאומרים 'חבוט' הגם שהגג העליון ממשיך מעל התחתון, ואין צריך שיהא כנגד האויר בלבד. וכן הוכיח מכמה מקומות כיו"ב.

[שלש שיטות הראשונים בדין 'חבוט רמי']

א) 'זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים'. שיעור 'אהל' להביא את הטומאה, מפורש במשנה (אהלות ג, ז): טפח על טפח על רום טפח מרובע. והנה תנן (שם יב, ה) קורות הבית והעלייה שאין עליהם מעזיבה, בזמן שהעליונות כבין התחתונות [כלומר קורות העלייה מונחות למעלה כנגד הרווחים שבין קורות הבית התחתונות], טומאה תחתיהן - תחת כולן טמא. ותני עלה בתוספתא (פ"ג) במה דברים אמורים בזמן שיש בהן טפח וביניהן פותח טפח, אבל אין ביניהן פותח טפח טומאה תחת אחת מהן תחתיה טמא, ביניהן ועל גביהן טהור. [נמצא, אם יש בעליונות רוחב טפח, רואים את הבית כולו כמקורה והטומאה מתפשטת בכלו, ואם אין בהן רוחב טפח - אין כאן 'אהל' אחד ואין טומאה אלא תחת הקורה שמעליה כשרחבה טפח].

ובגמרא פ"ב דסוכה (כב). פירש רבא דין זה משום 'חבוט רמי' [השפל והשלך אותו על האויר שתחתיו]. ומזה למד לענין 'סוכה המבולבלת', שהסכך שלה קנה עולה וקנה יורד - שכשרה אם יש בגגו [רש"י]: בקנה העולה] רוחב טפח, שאומרים 'חבוט רמי', אבל אם אין בגגו טפח - פסולה, כשם שראינו לענין טומאת אהלים שרק אם יש בקורות העליונות רוחב טפח [היינו דקתני 'ביניהן פותח טפח' כלומר הרווחים שבין התחתונות, שכנגד אותם מרווחים מונחות העליונות] הכל טמא, אבל אין בעליונות רוחב טפח [היינו 'אין ביניהן פותח טפח' דקתני], אין טמא אלא תחת הקורה שהטומאה שם, דלא אמרינן 'חבוט רמי' אלא כשהעליון רחב טפח, והוא הדין גבי סוכה.

ונחלקו הראשונים בדין זה; מרש"י ותוס' (בסוכה שם) משמע שהתנאי היחידי לומר 'חבוט רמי' הוא שיהא רוחב טפח בעליונות, ואילו הרווח שבין התחתונות לא נאמר בו שיעור, שגם אם הוא פחות מטפח, שפיר אמרינן 'חבוט רמי' אם אך יש בעליונות טפח. ואילו הריטב"א והר"ן כתבו שגם הרווח שאילו 'משפילים' את העליונות צריך שיהא בו שיעור טפח, ובלאו הכי אין אומרים 'חבוט'. ומחלוקתם תלויה בגירסת התוספתא, יעו"ש. ודעה שלישית יש - הובאה

א. כן נראית דעת הרי"ד. ע' פסקי הרי"ד והרי"ז בסוכה שם.

[מחלוקת האחרונים אם טומאה עוברת מ'אהל' ל'אהל'; מו"מ ונפקותות]

התחתון טהור [לר' יהושע דנקטינן כוותיה]. וצריך להבין, הלא איכא שם 'אהל' על כל הזיו העליון, גם על חצי הטפח הבולט על התחתון, דהא קתני התם שכל מה שתחת העליון נטמא [ופירש דאין לדחות דהתם היינו טעמא משום שהטומאה עולה כנגדה עד לבלית העליון ושם היא מתפשטת כנגד כל הזיו - דודאי מסתבר שאותו מותר הבולט הוא אהל כדין שיפועי אהלים כאהלים], ואם כן מה טעם לא ייטמא מה שתחת התחתון מהאי טעמא גופא דהעברת טומאה מאהל העליון לאהל התחתון - אלא מכאן שאין הטומאה עוברת מאהל לאהל, רק מה שבאהל המת עצמו טמא, הלכך ברישא שיש בבלית העליון על התחתון טפח, אמרינן 'חבוט' להחשיב הכל אהל אחד ע"י השפלת הזיו העליון, ואילו בסיפא דליכא טפח בבלית העליון, ליכא למימר 'חבוט' ולא נעשה האהל אחד ועל כן מה שתחת התחתון טהור^ב. ואם כן הדרינן להוכיח מהך מתני' דזיון שדין 'חבוט' אמור גם כשהעליון עודף על האויר שלמטה, ודלא כשיטת הי"ש מי שאומר^א. על כן פירש הגר"ח דברי הרמב"ם בענין אחר, כדלהלן.

והנה בעיקר היסוד של הגר"ח דבעינן 'אהל' אחד דווקא, קדמו בפני יהושע בתשובה (הובאה בינחל אשכול^א על ספר האשכול סוף הלכות טומאת כהנים). בבואו לכהן בקהילת פרנקפורט ראה שהכהנים היו יוצאים מבתיהם כאשר יש מת באחד הבתים, וזאת עשו עפ"י הוראת רבנים קודמים, בטענה שהטומאה עוברת מבית לבית דרך צינורות הביבין שיש בהם פותח טפח. והאריך הפנ"י לחלוק על הוראה זו [בתחילה צדד שלא למעשה ולבסוף ישב על המדוכה והתיר הדבר למעשה], שאין הטומאה עוברת מאהל לאהל, וקרא נמי משמע 'איש כי ימות באהל וגו' כל אשר באהל יטמא' - באותו אהל ולא באהל אחר. וכשיש פתח בין שני בתים דמטמאין את שניהם, היינו משום דחשבינן הכל כאהל אחד משום דאמרינן 'חבוט רמי', כאילו הגג מושפל ומשתווה עם הפתח או החלון ונעשה הכל כאהל אחד, אבל בנידון ביבין שתחת הקרקע אין לומר 'חבוט' התקרה עד פתח הביב [אחד הטעמים לכך יתבאר להלן].

וכתב הגר"ח שלכאורה ניתן לדחות הראיה [וכך נצטרך ליישב דעת הי"א], ולומר דלעולם לא אמרינן 'חבוט' בכי האי גוונא שהעליון נמצא בחלקו כנגד התחתון, ומה שבזיון הכל טמא, אין זה משום 'חבוט' אלא משום שהטומאה עוברת מאהל לאהל, כלומר הטומאה הנמצאת תחת הזיו העליון עוברת מ'אהל' הזיו העליון ל'אהל' הזיו התחתון. ורק בסוכה לא מהני כי האי גוונא משום דבעינן סככה אחת דוקא [אם מהטעם שכתב רש"י (בסוכה שם) דליכא צלחה מרובה מחמתה, או כהתוס' שדחו טעם זה, אלא נאמר דהלכתא הוא ד'סכך' אחד בעינן, או מהטעם שנתן השפ"א שצריך שם 'מחיצה' על הסכך, או משום דסכך ע"ג דפנות בעינן כהבנת הגר"ח], ועל כן דוקא גבי סוכה בעינן לדינא ד'חבוט' כדי להחשיב הכל כסכך אחד, אבל לענין טומאת אהלים אימא לך דלא בעינן שיהא אהל אחד הלכך אף בלא 'חבוט' הכל טמא משום שהטומאה עוברת מאהל אל אהל. ולפי זה נצטרך לומר שמה שהצריכה התוספתא לענין טומאת אהלים שיהא פותח טפח ברווחים שבין הקורות כדי שיהיו מכוונים כנגד העליונות, היינו רק בגוונא שאין רוחב טפח בקורות התחתונות, שהואיל ואין התחתונות 'אהל' מצד עצמם הרי צריך לעשותם 'אהל' ע"י חבטת העליונות למטה, ומאופן זה הוכיחה הגמרא בסוכה דבעינן רוחב טפח להלכתא ד'חבוט', אבל כשיש בתחתונות רוחב טפח הרי אף בלא דינא ד'חבוט' עוברת הטומאה מאהל אחד לחברו, ושפיר באופן זה לא בעינן מכוונות. ומיושבת הקושיא ממשנת שני זיון.

וכתב הגר"ח דהא ליתא, שכן מוכח מכמה מקומות שאין טומאת מת אלא באותו 'אהל' של המת, ואין הטומאה מתפשטת מאהל לאהל. והוכיח זאת הגר"ח - בין שאר הוכחותיו - מסיפא דהך מתניתין דזיון, דקתני שאם היה העליון עודף על התחתון פחות מטפח, וטומאה מונחת תחת אותו מותר הבולט - תחת

ב. קשה טובא לפי"ז ליישב שיטת רש"י ותוס' עם הך סיפא, הלא לדבריהם אומרים 'חבוט' גם אם אין למטה רווח טפח, ומ"ט לא נימא גם כאן חבוט והלא בעליון יש טפח. ומה שנתרץ לדבריהם נוכל לתרץ גם ברמב"ם. ונראה שלפי הבנת הגר"ח צריך לפרש כוונת רש"י ותוס' במה שכתבו 'דכשהתחתונות אין בין זו לזו פותח טפח נמצא דעליונות אין בהן פותח טפח' לא שהעליונות דקות במציאות אלא שהדין מחשיבם כאילו אין בהם טפח כיון שאין למטה אויר טפח [ומה שמיאנו מגרסת הר"ן והריטב"א, כי פשטא דמלתא משמע דקאי 'בהן' אתחתונות, וזה ליתא. יעו"ש]. ולכו"ע לא אמרינן חבוט כשאין באויר שלמטה טפח [דלא כמו שתפסו בחדושי אנשי שם ושפ"א וערול"נ בדעת רש"י ותוס'. וכ"מ בפשט דברי המאירי]. וסיוע לזה, דהרא"ה גם כן נקט לשון רש"י ותוס' ומ"מ מדיוק לשונו משמע שמצריך בין התחתונות פותח טפח, כשיטת הריטב"א תלמידו. [וע"ע בהערה האחרונה].

עוד יש להעיר להגר"ח דהגמרא בסוכה הוכיחה מהתוספתא הך דינא דבעינן טפח, והיו יכולים להוכיח מהך משנה דזיון. אך הא לא קשיא, די"ל שרצו להביא מאופן הדומה ממש לנידון הסוכה דקנה עולה קנה יורד.

הטומאה עוברת מאהל לאהל, דדוקא באהל המת ממש טמא. [והסיק להתיר בכל מקום, מלבד בפרשבורג אתריה דהחת"ס אין להתיר כנגד הוראתו. למעשה אין נידון זה מעשי כל כך כיום, מאחר ובצינורות הביוב המצויים אין בחללם כדי לרבע טפח על טפח אפילו לפי הדעה המקטינה את שיעור הטפח].

[בגדר טומאת אהל, ההימצאות עם המת באהל או התפשטות הטומאה בכל חלל האהל; ישוב דברי הגר"ח אהרדי]

ג) ומתחילה נבוא לבאר דברי הגר"ח שלא יסתרו לדבריו שבמקום אחר, דהנה כתבו התוס' בפ"ב דבבא בתרא (כ.) לענין דבר המונח בחלון וממעטו מלהביא את הטומאה מחדר לחדר, שאם ביטל את הדבר שם, שאינו עתיד לפנותו [עכ"פ לזמן מסויים או לעולם. יעו"ש בראשונים], אזי אפילו לא סתם את החלון לגמרי אלא מיעט את שיעורו - די בכך למנוע העברת הטומאה לחדר האחר, אבל אם בדעתו לפנותו, אינו חוצץ בפני הטומאה מלבד אם סתם החלון לגמרי. ופירש הגר"ח (ב'סנסיל' שם) טעם החילוק, על פי מה שהוכיח ששיעור טפח האמור בחלון, אינו מהדין הכללי של שיעור הבאת טומאה בטפח על טפח אלא שיעור מסויים הוא בשם 'חלון' המעביר את הטומאה, שכל שהוא פחות מכך אינו 'פתח' אלא חור בעלמא. תדע, שהרי חלון העשוי למאור שיעורו בפחות מטפח, ומאידך יש חלונות ששיעורם גדול יותר (ע' אהליות יג, א) - הרי ששיעורים אלו שייכים לגדר 'חלון' לפי אופי שימוש ומטרתו. וכל ששם 'חלון' עליו, גם אם אין שם שיעור טפח האמור בהמשכת טומאה, די בו להעביר טומאה מבית לבית. והביא שם מהספרי-זוטא (חקת, הובא בילק"ש) שדרשו כן שכל הפתוח לצורך טמא. הלכך כאשר הסתימה היא חלקית, אם לא ביטל הדבר לחלון הרי לא בטל ממנו שם 'חלון' ע"י הנחת הדבר וא"כ די בפתח כלשהו להעביר הטומאה, שהרי כאמור אין צורך בשיעור פותח טפח להעברת טומאה בחלון, ורק אם ביטל הדבר לחלון הרי נתמעט החלון [כדרך שאמרו בפ"ק דסוכה (ד) שביטול הדבר לקרקע ממעט משיעור גובה הסוכה] ואין שם אלא 'נקב' בעלמא שאין הטומאה עוברת דרכו אלא דרך 'פתח'. ואולם בסתימה מלאה של החלון, גם אם לא ביטל חוצץ, דנהי דלא בטל ממנו שם 'חלון' סוף סוף אין מקום לטומאה לצאת.

הלכך אין שייך להחשיב כל הבתים כאהל אחד ושפיר יכולים הכהנים להימצא בבתיהם.

[מזה שכתב שם להוכיח ממשנת אהליות (פ"ג) גבי ביב הקמור תחת הבית, כבר העיר החת"ס (בשו"ת יו"ד שמ) ששם מדובר בביב מכוסה שאין הטומאה נכנסת דרכו, והנידון הוא משום דין 'סוף טומאה לצאת'. ותשובה זו שבידינו קטועה בכמה מקומות ולא ירדנו לסוף דעתו של הפנ"י בכל דבריו שבאותה תשובה.

עוד הזכיר שם הפנ"י בשם הש"ך (ביו"ד שעב סק"ב) שכל עיקר הבאת טומאה מחדר לחדר דרך חלון - מדרבנן הוא (וכן נקט בחדושי בכ"מ). ואמנם כן תפס המג"א (באו"ח שמג סק"ב) בדעת הש"ך והירבה להשיג על כך מכמה מקומות. אבל כבר כתב החת"ס (שם) שלא יצא הדבר מפי הש"ך מעולם אלא כוונתו לדין 'סוף טומאה לצאת' אבל ודאי דין זה של טומאת אהל העוברת דרך פתחים וחלונות - דאורייתא הוא, כמו שהוכיח המג"א וכמפורש בראשונים].

מאידך דעה זו אינה מוסכמת; החת"ס (יו"ד שמ) חולק וסובר שהטומאה מתפשטת מאהל לאהל דרך הצינורות המחוברים את הבתים, ושפיר צריכים הכהנים לצאת. אלא שכתב לחלק בזה בין לאו ד'לא יטמא' שעניינו שלא להיטמא למת, ללאו ד'לא יבא' שאינו אלא בביאה לאהל המת עצמו.

ובספר פתח האהל כתב להוכיח מדברי הש"ך (ביו"ד שעב סק"ו) כדעה זו, ממה דאיתא בשו"ע שם, שני חדרים פתוחים לבית ובכל אחד חצי זית מהמת, ודלתותיהם נעולות - הבית טמא [משום הדין ד'סוף טומאה לצאת' רואה אני כאילו שני החצאים מונחים בבית] והחדרים טהורים [שהרי בכל אחד אין כזית]. ואם נפתחו - גם הם טמאים. ופירש הש"ך שכשנפתחו חזרה הטומאה מן הבית לחדרים. והשתא, אם דנים הכל כאהל אחד, מדוע צריך לומר שחזרה טומאה מן הבית לחדרים [והרי עיקר טומאת הבית משום 'סוף טומאה לצאת' יש אומרים שהיא מדרבנן] הלא כשהדלתות פתוחות יש כאן 'אהל' אחד שיש בו כזית - אלא משמע שאין רואים הכל כאהל אחד רק הטומאה עוברת מאהל לאהל, הלכך לא סגי בכחצי זית בכל חדר להעביר הטומאה, ורק משום שהבית נטמא מטמא הוא את החדרים הפתוחים לו^ג.

ואולם ביצועות יעקב (או"ח שמג) במכתב תשובה ששלח להחת"ס, הסכים עם הוראת הפנ"י שאין

ג. נראה לכאורה לדחות הראיה, דהש"ך רצה לומר טעם שהם טמאים אפילו בגוונא שלא היו שתי הדלתות פתוחות בזמן אחד אלא אף כגון שנפתחה האחת ונסגרה ושוב נפתחה האחרת, שבאופן זה אין כאן כזית באהל אחד ומ"מ טמאים משום שהבית טמא.

תדע, דעד כאן לא פליגי אלא אם הטומאה עוברת מאהל לאהל, אבל לכר"ע אמרינן 'חבוט' לעשות האהל לאחד, כדמוכח גבי סוכה, ומה טעם לא נימא כן בפתח שביני שני חדרים - ושמא יש לחלק בין פתח לקורות.

מאחר שגזרת הכתוב היא שכל אשר באהל טמא' [ומ"מ כיון שאינו 'מגע' ממש פליג ת"ק וסבר שאינם מצטרפים. גם י"ל בדעתו כיון שאין כאן האהלה על כזית שלם, אין התחלה לטומאה, להתפשט ולהחשיב הכל כטמא].

יתרה מזו, מצינו שנקט החזו"א (באהלות סימנים ח יג ועוד) כיסוד מוסד אצלו שגם מי שאינו בתוך האהל אלא 'נוגע' מבחוץ בגבול החלל שכנגד האהל - טמא. [ובקהלות יעקב (טהרות כא) הביא כמה ראיות לכך, ויש לדון בראיותיו. ואכ"מ]. והיינו משום שאין ההימצאות באהל עם המת מטמאה אלא שרואים את האהל כולו כמלא טומאה, והרי כשנוגע באותו גבול נחשב כ'נוגע' בטומאה גם אם לא הכניס ידו לתוך החלל.

ואם כן אין כאן סתירה בדברי הגר"ח, כי אמנם נקט שחלון ופתח מחשיבים את שני החדרים כ'אהל' אחד, אעפ"כ כדי שיטמא החדר השני צריך שהטומאה 'תעבור' אליו ולא סגי בעצם השם 'אהל המת' אם אין שם מת, הלכך כל שיש שם דבר הסותם וחוצץ, אף כי נחשב הכל אהל אחד והריהו עם המת באותו אהל, סוף סוף לא סגי בהימצאות עם המת אלא צריך שייחשב כ'נוגע' בטומאה המלאה את האהל, וכשאי אפשר לטומאה לעבור בגלל דבר החוצץ הלא אי אפשר לראות את המקום כאילו הוא מלא טומאה.

[שיטת הגר"ח בדעת הרמב"ם; דין 'חבוט' עניינו חיבור אהלים לעשותם אחד; חידוש הגר"ח לדינא]

ד) והנה הגר"ח שם הביא מהרמב"ם בפירוש המשנה (באהלות יב) גבי קורות הבית והעלייה, שרואים את התחתונות כאילו הן למעלה ואת העליונות כאילו הן למטה. ומזה הוציא הגר"ח [וכן כתב להוכיח מהסלקא-דעתין בסוגיא בסוכה כב, אם כי בראיה זו יש לפקפק - ע' קהלות יעקב סוכה שם] דהך דינא ד'חבוט' עניינו לחבר בין 'אהל' ל'אהל' לעשותם האהלה אחת, וממילא צריך שיהא גם בקורות התחתונות רוחב טפח כדי שיחול עליהן שם 'אהל' שנוכל לראותם כאילו הם למעלה, לעשותן אחת עם העליונות. וזהו חידוש גדול שלא הוזכר בפוסקים, שאין אומרים 'חבוט' אלא אם יש גם בתחתונות רוחב טפח. ואמנם יש להביא סמך לדין זה מדברי רבנו חננאל בסוגיא שם 'אם יש בגגו של קנה העולה והיורד טפח כשרה'. ואם כי שיטתו בפירוש

והשתא קשה, לפי דברי הגר"ח הנ"ל שאין טומאה עוברת מאהל לאהל אלא החלון מחשיב הכל כאהל אחד ע"י הלכתא ד'חבוט רמי', מה לי שאין שם פתח כלל, סוף סוף הכל הוא אהל אחד שהרי לא נתבטל שם 'חלון' כי לא ביטל את הסתימה להיות קבועה שם, וא"כ כל הנמצא באהל המת בדין הוא שייטמא.

אך נראה דלא קשיא כי גם באהל המת עצמו צריך שהטומאה 'תתפשט' מהמת לכל האהל, כי בעצם יש לחקור בגדר טומאת אהל, האם עצם ההימצאות עם המת באהל אחד היא המטמאה, או שמא לא ההימצאות מטמאה אלא ה'נגיעה' בחלל האהל מטמאה, כלומר דין התורה הוא לראות את האהל כמלא טומאה וממילא כל הנמצא בתוכו כאילו נוגע בטומאה. [ואין הכוונה שטומאת אהל גדרה 'טומאת מגע' ממש, אלא שגדר 'טומאת אהל' עניינה כעין טומאת מגע]. וכן יש להוכיח מדברי כמה מהראשונים; -

הנה אמרו בנזיר (מג.) שהמכניס ידו לאהל המת נטמא [גם אם לא האהיל על המת עצמו. ובכולא ענינא עסקינן בטומאת אהל של המשכה, שהמת והטהור תחת אותו אהל, ולא בהאהלה על המת]. ופירשו התוס' והרא"ש שם, שאהל המת כאילו מלא טומאה ומיד כשהושיט ידו לפנים כאילו נגע במת. והוצרכו לטעם זה, כדי לבאר מאי שנא הכא דבהכנסת קצה ידו נטמא ואילו בבית המנוגע אמרינן ביאה במקצת לא שמה ביאה ואינו נטמא אלא אם נכנס רובו. וכבר עמד על כך המשנה-למלך (טומאת צרעת טו,ו). ואם כי אין כאן קושיא, כי כן דרשו בספרי (חקת) 'כל אשר בבית' - זה הבא מקצתו, ובטומאת מת דוקא איתרבי ולא בבית המנוגע, ומ"מ יש להתבונן בגדר החילוק). וזהו שכתבו שטומאת אהל גדרה כאילו הבית מלא טומאה וכיון שמכניס ידו הרי 'נוגע' בטומאה, משא"כ בבית המנוגע הביאה אל הבית היא המטמאת ולא ה'נגיעה' בחללו. כן ביאר הגרא"ו (בקובץ שעורים פסחים מד, אות קפז). הרי למדנו שגדר הדין הוא התפשטות הטומאה בכל האהל, ולא ההימצאות באהל עם המת גרידא.

וכן מבואר ברב"ד ובר"ש בעדיות (ג,א) על הא דתנן הנוגע בכחצי זית מן המת ודבר אחר מאהיל עליו ועל כחצי זית - טהור. ור"מ מטמא. ופירשו הראשונים טעמו שסבר כל מאהיל - נגיעה הוא, ואפילו אהל המשכה. וכ"כ הרע"ב באהלות (ג,א) על ההיא משנה. ופירש בתוי"ט טעמו: 'דחזינן לאהל כמאן דמלי טומאה

ד. יתכן דלאו ריבויא הוא מ'כל' אלא מגוף קרא 'כל הבא אל הבית וכל אשר בבית' משמע אף אם היה מקודם שמת, דלא בעינן 'ביאה' אל הבית אלא ההימצאות בבית מטמאה, וממילא שמעינן אף ביאת מקצת. ואילו בבית המנוגע אין כתיב כן, דהוא דין 'ביאה'.

ובלא"ה, בבית המנוגע איכא ילפותא דדוקא רובו - ע' בתוי"ט נגעים יג,ח.

שהתחונות עולות. ועוד, הלא 'חבוט רמי' אמרינן בכל מקום, כלומר השפל והשלך, ואילו 'אסיק' לא אמרינן [כדאמרינן גבי מציצות, 'גוד אחית' ו'גוד אסיק']. גם גוף הדבר שכתב הרמב"ם בפיה"מ אין מובן למאי צריך להעלות התחונות ולא סגי בהשפלת העליונות [ואין לפרש ד'או או' קאמרינן, שאם כן היה סגי ברוחב טפח בתחונות בלא טפח בעליונות. והרי אין הדין כן. וע' בקהלות יעקב סוכה].

[ישוב דברי הרמב"ם באופן אחר; חילוק בין 'חבוט' האמור בסוכה לזה האמור בטומאת אהל]

ונראה באור הדבר על פי מה שנסתפק בערוך לנר (בסוכה שם), כאשר טומאה נמצאת מתחת הקורות העליונות מעל לגובה התחונות, אם מהני לזה דינא ד'חבוט' והכל טמא או דלמא לא מהני, כיון שהטומאה מונחת מעל לגובה התחונות הרי כד אמרינן 'חבוט' נמצאת הטומאה 'למעלה' מהקורות המושפלות. [וזהו טעם אחד לדברי הפנ"י הנ"ל שאין לומר 'חבוט' בתעלות שמתחת לבית להחשיב הבתים כולם כאהל אחד: משום שהכהנים - וכן הטומאה - נתונים בבית מעל למקום חבטת התקרה].

והנה בפירוש המשנה לרמב"ם שם יש לשמוע דבכה"ג טמא, מדכתב דרואין התחונות כאילו הם למעלה. וכן נקט בקה"י (סוכה) והאריך להוכיח כן¹. אמנם לענין סוכה נראה שאין מועילה הך הלכתא לענין החלק העליון. ואי לא תימא הכי, הלא יצא דבר משונה, שאפילו יהא הסכך כולו למטה ורק קנה אחד למעלה, יוכל אדם לישוב מעל עיקר הסכך תחת אותו קנה. וזה אין מסתבר. ואם כנים הדברים, הרי צריך לבאר החילוק בין סוכה לטומאת אהלים והלא השוו בגמרא את שתי ההלכות לענין 'חבוט'.

על כן נראה מכל זה דלעולם עצם דין 'חבוט' אחד הוא בכל מקום - והוא כמשמעו, להשליך ולהשפיל הגג העליון כאילו הוא למטה [ולא נאמרה בגוף ההלכתא 'להעלות' את התחונות], אלא שסוף הדין משתנה בכל מקום ומקום לפי עניינו. בסוכה, אנו זקוקים לראות את גוף הסכך כאילו הוא אחד, על כן ההלכה ד'חבוט'

הסוגיא טעונה הסבר לעצמו מ"מ משמע מיהת שנקט שגם בקנה התחונות צריך רוחב טפח^ה.

ולפי זה הכריח הגר"ח [בדעת הרמב"ם עכ"פ] שאין לפרש הסוגיא בסוכה כשאין בתחונות טפח, שהרי בכי האי גוונא אין אומרים 'חבוט' כפי שנתבאר דבעינן שם 'אהל' גם בתחונות, ואם כן הרי מוכח שאף כשיש שם 'אהל' על כל אחד, בעינן לדין 'חבוט' כדי לעשותן אהל אחד, וא"כ הרי קמה וגם נצבה הראיה מזיזין דאמרינן 'חבוט' אף כשהעליון עודף על האויר שלמטה.

[האם אומרים 'לבוד' עם 'חבוט']

על כן פירש הגר"ח שכוונת הרמב"ם באמרו 'שיהיה מכוון כנגד שפת היורד' - שלא יהא הרווח שבין התחונות עודף על רוחב העליונות, כי אז תיפסל הסוכה משום אותו אויר העודף, וזאת על פי מה שהוכיח שם שאין לומר 'לבוד' אלא בסתימה מציאותית אבל לא ב'סתימה דינית' הנעשית ע"י ידי הלכתא ד'חבוט'. והביא לפרש כן הסוגיא בעירובין ט. ואמנם תלוי הדבר במחלוקת הראשונים בפירוש הסוגיא שם, ע"ש ברשב"א ובריטב"א ור"ן. וכבר עמד בדין זה הגרעק"א בתשובה (יב) ומנימוק אחר, דלא אמרינן תרי הלכתות ביחד, כידוע¹.

[קושיות ודקדוקים בשיטת הגר"ח]

אמנם פשט לשון הרמב"ם מורה יותר כפי שתפסו הכס"מ רעק"א והגר"א שצריך שיהא העליון מכוון כנגד הרווח ולא עודף ממנו, אלא שקושית הגר"ח ממשנת זיזין צריכה ישוב.

(ה) ועוד קשה, שמלשון הרמב"ם בהלכות סוכה משמע להדיא דדוקא בעליונות בעינן טפח ולא בתחונות: ואם היה ברוחב זה העולה טפח או יותר אעפ"י שהוא גבוה יתר משלשה טפחים רואין אותו כאילו ירד למטה ונגע בשפת זה היורד - ומבואר גם כן הטעם, דדוקא העליונות יורדות אבל התחונות אינן עולות. וכיצד יתישבו דבריו שבכאן עם דבריו שבפירוש המשנה

ה. ומצינו חבר לדעה זו - במרכבת המשנה הל' טו"מ טז,ו.

ו. ובריא"ז בסוכה מפורש שאפילו אויר שבין התחונות מרובה על רוחב העליונות כשרה.

ז. ונראה שכן מוכח ממשנת שני זיזין, דמבואר שאם העליונה עודפת על התחונה טפח והיתה טומאה ביניהן - תחתיהן וביניהן טמא. והלא כדי שהטומאה תתפשט אל מתחת התחונות, צריכים אנו ל'הוריד' הזיז העליון להשוותו עם התחונות, ואעפ"י לא חשבינן הטומאה כאילו היא ממעל לאהל, ועל כרחך משום דאנו דנים גם כאילו העלינו התחונות אל העליון. [וכ"כ בתפא"י לענין כלים שבין התחונות לעליונות - נטמאו, כדיוק לשון המשנה 'תחת כולם טמא', כי רואים הקורות התחונות כאילו הן למעלה. ואולם כלים או טומאה שמעל הקורות התחונות, נחשבים כחוץ לאהל כמוש"כ הראב"ד בהל' טומאת מת טז,ו].

ראיה, דדלמא הא דבעינן בהן טפח היינו משום שם 'אהל' ולא מטעמא ד'חבוט'.

לפי זה מובן שרק לענין סוכה שצריך לראות את גוף הסכך כאילו הוא מיושר עם התחתון, צריך שהעליון יהא מכוון כנגד הרווחים שלמטה, שאז רואים אותו כאילו הוא בעצם למטה אלא שקפץ ועלה ממקומו, אבל אם הוא עודף עליו, סובר הרמב"ם שאי אפשר לדאיתו כאילו הוא למטה, משא"כ לענין טומאת אהל שאין אנו צריכים אהל מציאותי שוה אלא סגי באהל מופשט, שפיר יכול להיות העליון עודף על האויר, וכמשנת זיזין.

וניחא דקדוק הגר"א (תרלא,ה) מלשון התוספתא 'אין ביניהן טפח' ולא קאמר 'כשיעור עליונות' אלמא דלעולם בטפח סגי - שאמנם גבי טומאת אהלים דינא הכי, משא"כ גבי סוכה.^ט

[באור החזו"א במחלוקת הרא"ש ומהר"ם בדין ארובה שבין בית לעליה שאין בה פותח טפח; קושיא על באור זה אליבא דהרמב"ם]

1) בזה היה נוח לכאורה ליישב דברי הרמב"ם במקום אחר, דהנה נחלקו הרא"ש ומהר"ם מרוטנבורג (כפ"י דאהלות, ובהלכות קטנות להרא"ש) בדין ארובה שבין בית לעליה ואין בה פותח טפח וטומאה תחת הארובה; לדעת הרא"ש הטומאה בוקעת ועולה לעליה ונטמאת העליה כולה באהל, ואילו הבית טהור שהרי אין בארובה טפח להכניס את הטומאה הביתה. ודעת מהר"ם להפך שהבית טמא והעליה טהורה. וביאר החזו"א (אהלות ח,ג) סברתו משום דאמרינן חבוט רמי, כאילו תקרת העליה יורדת ומקרה את הארובה ומביאה את הטומאה לכל הבית. והרא"ש סובר דלא אמרינן חבוט כיון שאין בארובה טפח. [ויש להעיר ממשמעות דברי הרא"ש בסוכה שלכאורה ס"ל כהתוס' דלא בעינן במה שביניהן טפח¹]. והנה ברמב"ם (טומאת מת טז,ג) משמע כדעת מהר"ם שהבית טמא. ולפי סברת החזו"א היינו טעמא, משום דאמרינן חבוט רמי, ולכאורה אין זה תואם עם

המורידה את הקנה העליון, פועלת לראות את הסכך כולו בגובה התחתונות בשוה. וכן לענין קורת המבוי, אנו צריכים להוריד את הקורה המציאותית, ולזה מועילה ההלכתא. ואולם לענין אהל, אין הדבר תלוי בגובה המציאותי להצריך להיות כולו במקום אחד, למעלה או למטה, אלא העיקר הוא בשם 'אהל' באופן מופשט, בהאחלה. ומה שצריכים כאן להלכתא ד'חבוט', היינו רק כדי לצרף את ה'אהלים' שלמעלה ושלמטה להיות נחשבים אהל אחד [כדעת הפנ"י והישועו"י והגר"ח, דהכי פשטא דמלתא] ועל זה מועילה החבטה לראות הכל כאהל אחד, אבל סוף דינא שאותו אהל הוא עולה ויורד בצורתו ואינו רק למטה, שהרי אין צורך אהל מציאותי במיפלא אחד כאמור. וזהו שכתב הרמב"ם דהעליונות כאילו יורדות להחשב אחד עם התחתונות, והתחתונות כאילו עלות להחשב אחד עם העליונות, והיינו מפני שסוף הדבר שאותו אהל מופשט הוא גם למעלה וגם למטה, עולה ויורד לפי גובה הקורות.^ח והוא הטעם שגם טומאה שמתחת לעליונות מעל לגובה התחתונות מטמאה הכל, כי גם באותו גובה יש שם 'אהל', משא"כ בסוכה שאנו צריכים להוריד את הסכך המציאותי למטה, על כן א"א לישב מעל לאותו גובה. ועל כן לענין סוכה לא כתב הרמב"ם אלא שמורידים העליונות, וזהו עצם דין 'חבוט' בכל מקום, אלא שלענין טומאת אהלים אנו רואים גם את התחתונות כאילו הן עלות, כדי להיות אהל אחד עם העליונות כאמור.

ולפי זה דוקא גבי טומאה צריך שיהא טפח ברוחב התחתונות, משום שם 'אהל', אבל בסכך לא בעינן טפח למטה כדמשמע ברמב"ם ובשאר כל הפוסקים. נמצא לפי"ז שלענין טומאה הטפח בקורה העליונה נצרך משני טעמים: משום דין 'חבוט' ומשום שם 'אהל', ובתחתונה - רק משום שם 'אהל'. משא"כ לענין סוכה ששם סכך עליו אף בפחות מטפח, אין צריך רוחב טפח אלא בעליונה מטעמא ד'חבוט'. וצריך לפרש לפי זה מה שהגמרא למדה מאהל לסוכה דבעינן טפח כדי לומר 'חבוט', היינו מדקתני 'וביניהן טפח' [אבל מ'בהן' אין

ח. יתכן דהיינו טעמא דאביי בסוגיא שם, דמשמע דלית ליה חבוט בסכך כלל, והיינו משום שלא שמענו בדין זה אלא לענין אהל דסגי באהל מופשט, אבל להוריד גוף גשמי אין לנו.

ט. לכאורה נראה שגם לפי החילוק האמור, שבסוכה צריך להוריד את גוף הסכך ואילו באהל אין צריך, עדיין יש מקום לומר בסברא להכשיר בסוכה אף את החלק שמתחת הקנה העליון בגובה, כי אף אם מחשיבים אותו כלמטה, לא יצא מקום זה מחוץ לסוכה אלא כאילו הסכך התעבה וחקקנו בו אויר.

אך בכ"ז אולי יש להכריח כפי האמור בפנים, שאם נכשיר גם כן החלק העליון ע"י 'העלאת' הקורות התחתונות, הרי יש כאן סוכה תחת הסוכה. שהרי היושב למטה מקיים מצוותו בקנים התחתונים [ע"י 'חבוט' של העליונים] והיושב על קנים אלו מקיים מצוותו בסכך העליון.

י. כנראה הראיה היא ממה שהעתיק דברי הגמרא דבעינן יש בגגו טפח ולא הצריך גם כן במה שביניהן. וכן בקיצור פסקי הרא"ש לבנו, סתם וכתב שצריך שיהא ברוחב הקנים העליונים טפח, ומשמע דסגי בהכי.

טפח, בדין הוא דלא נימא 'חבוט' יב. ועל כרחנו לפרש טעם אחר בשיטת מהר"ם והרמב"ם, דלאו מדינא דחבוט הוא, וכפי שציין הגר"ח שם לדבריו במק"א (ונדפסו ב'סטנסיל' בענין חציצה בפני הטומאה) שנחלקו בזה הראשונים אם בארובה בעינן לדינא דחבוט אם לאו, ודעת מהר"ם ורמב"ם דלאו מדין חבוט הוא. ואין כאן המקום להאריך.

[יש שרצו להציע תיקון לטהרת בתי חולים שיש שם מתים, ע"י עשיית 'סדק' שאין בו טפח בתקרה הנמוכה שבמסדרונות, כך שאם נמצא מת באחד החדרים אין הטומאה עוברת לשאר הבית מפני אותו סדק המפסיק, וכדין ארובה לדעת הרא"ש, אשר נפסק כמותו בשו"ע (יו"ד שעא, ב). וכבר נשאו ונתנו בדבר מכמה וכמה צדדים (ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ו קעד). גם מובא באחרונים לחוש למעשה לשיטת מהר"ם ועוד ראשונים החולקים על הרא"ש].

הבנת הכס"מ והאחרונים הנ"ל כפי פשט משמעות דברי הרמב"ם שאין אומרים חבוט אלא כשהעליון מכוון כנגד האויר שלמטה ואינו עודף עליו, והלא כאן התקרה העליונה רחבה טובא ואעפ"כ משמע שאומרים 'חבוט' כלפי הארובה יא. אך לפי מה שנתבאר לכאורה אתי שפיר, דדוקא בסוכה הצריך הרמב"ם שיהא מכוון ולא בטומאה, מהטעם שנתבאר.

אלא שעדיין לא נתיישבו הדברים, שהרי סוף סוף מבואר ברמב"ם שגם האויר שבין התחתונות צריך שיהא טפח, אבל בפחות מכן אין אומרים חבוט, כדעת הריטב"א והר"ן, וכלפי דין זה אין חילוק בין טומאה לסוכה [וההכרח לזה הוא כנ"ל, מכך שלמדו בגמרא מטומאה לסוכה דבעינן טפח ל'חבוט' והרי מכך שרוחב הקורה טפח אין ראייה, דדלמא משום שם 'אהל' הוא, ורק משום דקתני 'ביניהן טפח' הוכיחו. א"כ נמצא מבואר שאף לענין טומאה צריך אויר טפח לומר בו 'חבוט'], ואם כן כאן דמיירי בארובה שאין בה פותח

יא. ואין מסתבר לומר כיון דבארובה תחת ארובה עסקינן, שפיר דמי לומר 'חבוט' רק בסתימת העליונה, דסו"ס כיון שכיסוי זה נוגע בתקרת הבית, הכל קירוי אחד הוא.

יב. לכאורה יש מקום לומר דלעולם להרמב"ם א"צ ברווח שלמטה טפח לענין טומאה. והוכחת הגמרא היא שאילו לדין 'חבוט' סגי בפחות מטפח, א"כ אף אם אין בעליונות טפח היה לנו לומר 'חבוט' כלפי הקורה המציאותית הגם שאין לה שם 'אהל', להשוותה עם האהל שלמטה. וא"כ שוב יש לקיים תירוץ זה. [אלא דמ"מ קצת קשה מדברי הרמב"ם בפיה"מ דמשמע בפשוטו דבעינן אויר טפח גם גבי טומאה].

אלא דמ"מ קושיא זו עומדת מכח סיפא דמשנת זיזין שהוכיח ממנה הגר"ח שאין אומרים חבוט כשהאויר למטה פחות מטפח. וזה קשה בלא"ה לכל הסוברים שגם באויר-שלמטה פחות מטפח אומרים חבוט. ותירוץ קושיא זו מתבאר עפ"י ד' החזו"א (אהלות יא, יא) לחלק בין מקום מוקף מחיצות שתקרתו אינה מגולה לאויר ובקל נסתם הנקב ע"י התקרה העליונה, ובין זיז חשוף שככלות הזיז התחתון כלה אהלו.

נמצא שלהחזו"א שפיר יש לקיים דברי הרמב"ם בדרך שפירש החזו"א סברת מהר"ם. ואילו הגר"ח שהקשה מזיז ולא שמיצא ליה חילוק זה, הוצרך לשיטתו לפרש דברי הרמב"ם בארובה באופן אחר.

עיקרי דברים

ויסוד החילוק נראה, כי בסוכה [וכן בקורת המבוי] הדין מצריך להשפיל את הסכך עצמו, לראותו שוה עם הסכך שלמטה, משא"כ בטומאת אהל די ב'אהל' מופשט ואין צריך להוריד את הגג ולהשוותו בקו אחד, אלא האהל יהא עולה ויורד.

זהו באור דברי הרמב"ם בפירוש המשנה לענין טומאה, שרואים העליונות כאילו הן למטה והתחתונות כאילו הן למעלה, כי ההאילה קיימת בשתי השורות כאמור. משא"כ בסוכה שהדין מצריך ל'הוריד' את הסכך עצמו, אין רואים את הקנים שלמטה כאילו הן למעלה.

ונפקא מינה, שבסוכה אין כשר לישב אלא למטה מהקנים התחתונות, ואילו בטומאה, גם אם הטומאה מונחת מתחת לקורה העליונה מעל גובה הקורות התחתונות - הבית כולו טמא. (ד ה)

ד ארובה הנתונה בין בית לעליה ואין בה פותח טפח וטומאה תחת הארובה, לדעת מהר"ם והרמב"ם שהבית טמא והעליה טהורה, נראה שלהרמב"ם אין הטעם משום 'חבוט רמי' אלא מטעמא אחרינא. (ו)

א הגר"ח הוכיח ממשנת 'שני זיזין', שטומאת אהל (בהמשכה) קיימת רק באהל אחד עם המת, ואינה עוברת מאהל לאהל. וכן דעת כמה מגדולי האחרונים. ולפי זה, בשני חדרים שיש פתח ביניהם, זקוקים לדין 'חבוט רמי' להשפיל הגג כאילו הכל אהל אחד. ויש חולקים. (ב)

ב יש להוכיח מכמה מקומות, שאהל המת נידון כאילו היה מלא טומאה וכל הנמצא בתוכו כביכול 'נוגע' בטומאה. ולא שעצם ההימצאות עם המת באהל אחד מטמאה.

ועל כן אף לדברי הגר"ח הנ"ל שבתים הפתוחים זל"ז נחשבים כאהל אחד, צריך שהטומאה תהא יכולה 'להתפשט' ממקום המת לבית הסמוך, לדונו כאילו הוא מלא טומאה. (ג)

ג פשט דברי הרמב"ם מורים [כדברי הכס"מ רעק"א והגר"א, דלא כהגר"ח] שאין אומרים 'חבוט רמי' בסוכה אלא כשהקנים העליונים מכוונים כנגד הרווחים שבין הקנים התחתונים, ואינם עודפים עליהם. ואולם לענין טומאה נראה שאף אם הקורה העליונה רחבה מהרווח שמתחתיה אומרים 'חבוט', כהוכחת הגר"ח.